

ERDÉLY

A SZÉKELY NEMZET TÖRTÉNETE ÉS ALKOTMÁNYA

Ötvenhárom esztendővel ezelőtt, mint a kolozsvári egyetem bölcsészeti karának második éves hallgatója ott ültem a közönség sorában azon az értekezleten, amelyik elhatározta, hogy közadakozásból elégséges pénzalapot fog gyűjteni, hogy a magyar történetírás akkor élő egyik legkiválóbb mesterével, Szabó Károllyal megírassa a székely nemzet történetét. Azok közül, akik jelen voltunk: öregek, férfiak és ifjak, senkisémm gondolta volna, hogy a székelyek története több mint félszáz esztendő múlva, akkor fog megjelenni, mikor vége lesz – talán örökre –; annak a székely szabadságnak, amelynek mindnyájunk hite és meggyőződése szerint vitéz és hű katonája volt minden székely, aki a Maros, az Olt, a két Küküllő és a Feketeügy völgyeiben a zöldelő hegyek, a havas bércek s a magasba nyúló sziklák tövében született.

Mindaz, amit akkor a székelyek történetéről tudtunk, alig volt egyéb történeti legendánál, hősi mithosznál s azért egyáltalán nem volt sem hiba, sem csodálatos dolog, ha azt hittük mindnyájan, hogy Szabó Károly tollából a székelyek története olyan szépen és ragyogóan fog kikerülni, mint ahogy az akkor nemcsak a mi képzeletünkben, hanem az egész erdélyi magyarság lelkében is élt. Azt sem hittük volna, hogy nem Szabó Károly fogja megírni, hanem utóda, ki ez értekezlet után majdnem két évtizeddel később, mint ifjú ember veszi kezébe a tollat, amelyet a halál Szabó Károly újjai közül kiragadott és több mint harminc évig dolgozik rajta. Elérkezik az öregség küszöbéhez, amikor a székely nemzet történetét átadhatja a magyar tudományos irodalomnak, de akkor sem egészében úgy, a hogy megírta, hanem a mostoha viszonyok kényszerűsége miatt körülbelül egy harmadára vonva össze, inkább vázlatosan, mint a maga teljességében. Egy nagy nemzeti katasztrófa után, melynek szenvedései felkeltették az ő lelkében is azt a kínzó gondolatot: vajjon a székely népnek az a története, amelyet most kezébe adott a magyar olvasó közönségnek, nem lesz-e egyszersmint sírfelirata annak a népnek, amelynek dicsőséggel, de szenvedésekkel is teljes történetét életének főműve gyanánt írta meg?

Szádeczky Lajos könyve* nem történeti legenda, nem hősi mithosz. Bizonyára nem olyan könyv, amelyet mi, akik akkor húsz évesek voltunk, remélhettünk, vártunk, sőt lelkünkben követeltünk Szabó Károlytól s valószínűen ma is igen sokan – különösen a székely értelmiség soraiból – vártak volna Szádeczky Lajostól.

Szádeczky történetet írt adatokból, tényekből, valóságokból és néhány esetben valószínűségekből is összeállítva. Ez az oka, hogy a *székelyek eredetének* egész bizonyossággal meg nem oldható kérdésével csak mint referens és nem mint új elmélet kidolgozója foglalkozik. A legnagyobb nehézség, amivel meg kellett küzdenie, abban állott, hogy a székely nép történetét a rendelkezésre álló adatok és források alapján, nem lehet mint egymással szoros összefüggésben levő események sorozatát elbeszélni. Nem lehet abban a nép életet a maga egymásutánjában és fokozatos fejlődésében sem pragmatica előadni, sem pedig kritikai módszerrel elemezni. Egymással össze nem függő adatokból, hézagos és töredékes emlékezésekből kell mozaikképszerűen megalkotni egészen a Hunyadiak koráig s azért a történetíró a legnagyobb rekonstruktív képzelő erő és írói művészet segítségével sem festhet olyan teljes és illusztráló képet, amilyent meg szoktunk kívánni.

A székelyek régi történetében a nagyobb világosság csak a Hunyadiak korszakával kezdődik. Mátyás király és II. Ulászló oklevelei vetnek tájékoztatóbb fényt a székelyeknek nemcsak akkori állapotára, hanem multjára és arra a szerepre is, amelyet a középkori magyar történelemben játszottak. Ezekből az oklevelekből nemcsak megismerjük régi közjogi, politikai és társadalmi szervezetüket, hanem megállapíthatjuk azt is, hogy – ha nem is voltak *a húnok egyenes leszármazottjai*, amint történeti mondák alapján már a korábbi századokban általánosan vallott közhitté lett – de a magyarságnak egyik olyan rokon ága voltak, amely akkor is megőrizte a maga vérségi köteléken felépült politikai és társadalmi szervezetét, amikor a magyarság közéletében az eredeti *törzsszervezetnek* már nyoma sem volt. Katonái voltak minden időben a magyar nemzetnek, odatelepítve örállókul azokra a végekre, ahonnan a legnagyobb veszedelem fenyegetett.

E súlyos kötelesség teljesítésének feltétele és legalkalmasabb formája a vérségi köteléken felépült ősi törzsszerkezet s a közös nemzetségi földbirtok volt. E nélkül nem tudta volna teljesíteni a keleti határ őrzésének súlyos kötelességét. Ez a megállapítható valóság alkotja magyarázatát annak, hogy *a székelység az egész középkoron át megőrizhette ősrégi politikai, társadalmi és gazdasági szervezetét* azokkal az időnként való módosításokkal, amelyeket a régi századokban lassan fejlődő élete is feltétlenül megkívánt. A székely nemzet külön alkotmánya egyenes következménye volt annak a hadi kötelezettségnek, amely osztályrésze, sőt amelynek teljesítése élete főfoglalkozása volt a magyar történelem egész folyamán.

Szádeczky könyvéből – bárha ezt nem mondja ki – megállapíthatjuk, hogy a központi hatalom támadásai a székelyek alkotmányos életének, az úgynevezett, „székely szabadság“-nak korlátozása érdekében akkor

kezdődnek, mikor a külső politikai helyzet megváltozása következtében a magyar államot már nem Keletről, ahol a székelyek állottak őrt, hanem délkeletről, sőt egyenesen délről kezdi a veszedelem fenyegetni.

Mátyás uralkodása előtt a székely szabadságot nem kívülről, a terjeszkedni akaró központi hatalom részéről fenyegeti a veszedelem, hanem belőlről. A saját kebeléből való főemberek (primores) igyekeznek a közsékelység felett a hatalmat kezökbe keríteni, amely törekvésnek eredményeképpen egy *székely oligarchia* kezd kialakulni. Ellenök a *közsékelyek*, mint ősi szabadságaik megrontói ellen úgy védekeznek, hogy házaikat megrohanják, földig rombolják s őket megölik. Ez a kíméletlen eljárás nem bizonyult elég hatásosnak, azért Mátyáshoz fordulnak védelmet kérve hatalmaskodó főembereik ellen, Mátyás meghallgatja őket. Régi jogaikat és kötelességeiket újra szabályozza, amivel nemcsak elégedetlenségüket csillapítja le, hanem a keletkező székely oligarchiát is megsemmisíti.

Mátyás király uralkodása idején Erdély előbbi külpolitikai fontosságából nagyon sokat veszített. Mátyás, ellentétben atyjával, Magyarországot nem délkeleti (balkáni), hanem középeurópai hatalmassággá akarta tenni, aminek következtében a nagy király külpolitikai számításában Erdély nem is foglalhatta el azt a főhelyet, amelyet atyjának a Balkán felé irányuló nagy terveiben elfoglalt. Korábbi jelentőségének csökkenését a megváltozott török hadi cél is előmozdította. Ez időben a török haderő támadásainak célpontja már nem Erdély, hanem tovább, Észak-nyugat felé a Balkán félsziget észak-nyugati része, a Duna–Száva vonala volt.

Erdély e külpolitikai és stratégiai fontosságának csökkenése maga után vonta a székely haderő stratégiai értékének alább szállását is. Ennek következtében a központi hatalom Mátyás király halála után a székelyek hadiszolgálatánál fontosabbnak kezdte tartani a közteherviselésben való részvételüket. Báthori vajdát ez a felfogás vezette velök szemben tanúsított ellenséges magatartásában. A székelyek a katonai szolgálatot, amely őket a közterhek viselésétől mentesítette, nem akarták még életök árán sem felcserélni az utóbbival. E makacs ellenkezések miatt hangzott el Báthori vajdának ismeretes mondása: „Inkább szeretném, ha a székelyek földjén undok pusztaság volna, minthogy a székelyek lakják, mert sem hasznot nem hajtanak, sem a királynak nem szolgálnak.“

A székely nemzet politikai és közjogi helyzete ebben az irányban még lényegesebb változáson esik át az önálló erdélyi fejedelemség első félszázadában. Az önálló erdélyi állam súlyos áldozatokat követelt népeitől. A hatalmas magyar királyok nagy anyagi és hatalmi erőforrásai nem állottak mögötte. Az önálló állam fenntartásának minden terhét a három nemzetnek együttesen kellett viselnie. A székelységnek már nemcsak katonáskodással, hanem pénzzel is hozzá kellett járulnia az állam fenntartásához és olyan fizetési kötelezettségeket teljesítenie, amelyeket tőle a hatalmas és gazdag magyar királyok nem követeltek. Miután a székelyek ezeket a terheket nem akarták vállalni és más tekintetben is ragaszkodtak a megváltozott helyzetben sok nehézséget okozó régi kiváltságaikhoz, az erdélyi országgyűlések a fejedelmi hatalom érdekében megkezdték e szabadságoknak korlátozását.

E miatt a székelyek és az erdélyi központi államhatalom között makacs, sőt véres küzdelem keletkezett, amelyben a fegyverrel levert közsékelység az 1562. évi országgyűlés határozatai értelmében elvesztette eddigi személyes szabadságát és bizonyos fokig valóságos kincstári jobbagygyá lett. A székelység nem nyugodott belé ősi szabadságának elvesztésébe. Minden lehető alkalmat igyekezett annak visszaszerzésére felhasználni. Erre a kedvező alkalom a XVI. század utolsó évtizedében meg is érkezett. Báthori Zsigmond, hogy a székelyek hadi erejét a maga egész teljességében biztosítsa Szinán basa ellen tervezett hadjáratában, 1595-ben visszaadta 1562-ben elvesztett régi szabadságukat.

A székelyek hálásak voltak. Egész hadierejükkel szolgálva Báthori Zsigmondot, lehetővé tették, hogy fényes diadalt arasson Szinán basán. Mikor vége lett a havasalföldi hadjáratnak, az ország tanácsosai, a főurak és a székely főemberek nem akartak tudni semmit a székely szabadság visszaállításáról. Azt mondták: „a székelyek nyavalyás paraszt emberek lévén“, nem jól értették az 1595-ki felszabadítást s mivel az különben is kicsikart dolog volt és az országgyűlés sem erősítette meg, nem is érvényes.

Ily módon csalták meg Báthori Zsigmond uralkodása idejében a székelyeket nagybecsű harctéri szolgálataikért. Még sajtott a székelyek friss sebe, mikor Mihály havasalföldi vajda bodzai táborából követeket küldött hozzájuk azzal az izenettel, hogy Rudolf király felhatalmazásából visszaadja nekik régi székely szabadságaikat, ha hozzá csatlakozva, segítenek Báthori Endre elkergetésében. A székelyek hittek a vajdának. Összegyülekeztek és lerombolták a megfélemezésre emelt háromszéki Székelybánja várát. A főembereket elkergették, vagy megölték és házaikat lerombolták. Azután tömegesen csatlakoztak Mihály vajda seregéhez. Ők voltak a vajda legelszántabb katonái, mert tudták, hogy most már nincs más választásuk, mint győzni, vagy meghalni, mert vereség esetén ismét visszakerülnek a lerázott keserves igába.

S z á d e c z k y a székelyek e félszázadnál hosszabb ideig tartó makacs küzdelmét, amelyet az erdélyi állam központi hatalma ellen régi szabadságuk visszaállításáért nagy szívóssággal folytattak, részletesen és világosan állítja szemünk elé. Majd rámutat Bethlen Gábor okos és bölcs politikájára, amely megtalálta az útját annak is, hogy miként fogadtassa el a székelyekkel az erdélyi államnak azt a követelését, hogy necsak fegyverrel szolgálják hazájukat, hanem résztvegyenek abban a közteherviselésben is, amely nélkül az állam a maga politikai, kulturális, sőt védelmi feladatait sem teljesítheti. Bethlen Gábor uralkodása óta az erdélyi állam az erdélyi magyar nemesség politikai okosságának, kormányzóképeségeinek, a székelyek hadi erejének, a szászok

iparának és kereskedésének segítségével teljesíthette azt a feladatát, amelynek megoldása XVII. századbeli aranykorának, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György szerencsés uralkodásának tartalmát alkotta.

II. Rákóczi György szerencsétlen lengyel hadjáratának következményeként megkezdődött az erdélyi állam erejének és önállóságának hanyatlásával egyetemben a székelység legyengülése is. Bár a leopoldi diploma a legharciasabb nemzetnek nevezi őket, II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában mégis csak félerővel tudnak résztvenni. A majtényi fegyverletétel után a győző császári hatalom megfosztja őket fegyverektől, községeiket megrakja német katonasággal, amelyet majdnem egészen nekik kell eltartaniuk.

Erdély ez új korszakában – az úgynevezett gubernialis korszakban – a székelység társadalmi élete is kezd fokozatosan átalakulni. A fegyveres szolgálatot az adófizetés kezdi felváltani részint nyers terményekben, részint pedig pénzben.

A XVIII. század második felének kezdetén a bécsi kormány elhatározza, hogy a székelyek hadi erejét, amely eddig felhasználatlan volt, beilleszti a Habsburg birodalom hadi szervezetébe. 1761-ben meg is kezdi a székely határőrség szervezését. Keresztülvitelével Erdély katonai kormányzóját, az erélyességéről ismeretes Bucow tábornokot bízza meg, ki a madéfalvi vérfürdő (*siculicidium*) segítségével megtörvén a székelyek ellenállását, feladatát meg is oldotta. A mai Csik- és Háromszék-vármegye lakosságából egy huszár és két gyalog határőrezredet szervezett. A huszár-ezredet a régi székely lófő (primipilus), a gyalogezredeket pedig a régi székely gyalog (pixidarius) családok utódaiból állította össze. Összesen 7500 emberből.

A határőri intézmény nagy változást idézett elő, sőt majdnem teljesen átalakította a székelyek egész köz- és társadalmi életét. Erős rendi tagolódás lett az eredménye. A nemesség, az egykori főemberek (primores) utódai, akiknek száma a fejedelmi korszakban és az azóta is folytonosan adományozott nemesség következtében nagyon megnövekedett, a maga szintén egyre szaporodó jobbágyaival és zsellérjeivel egészen eltávolodott a két ágbeli katonarendtől, amelyben élesen elkülönült egymástól a huszárság, mint előkelőbb és a gyalogság, mint alárendeltebb helyzetű társadalmi rend. Ennek következtében a székelyek nemzeti és társadalmi egysége, amely úgy a hogy egészen ez időpontig mégis fennállott, most megbomlott és helyet adott a székely társadalmi rendnek hierarchikus kialakulásának. Ez időponttól kezdve csak maga a székely nemzet – mint jogi fogalom – volt nemes és szabad, de tagjai a kettőnél több jobbágygyal bíró nemesek kivételével a valóságban elveszítették székely-nemességüket és régi szabadságaikat.

A székelység csak nehezen törődött bele új helyzetébe. Sehogysem tudta békésen elviselni, sőt nem is igen akarta, a császári katonai kormányzatot. Mikor alkalom nyílt rá, mindig tiltakozott ellene, de azért katonai kötelességeit – különösen a harctéren – kitűnően teljesítette. Alkalma is nyílt erre a XVIII. század utolsó és a XIX. század két első évtizedében a napoleoni hadjáratokban, amelyeknek majdnem minden jelentékenyebb hadi eseményében részt vett, magát fényesen kitüntetve.

Igaza van Szádeczkynek, mikor azt mondja, hogy a székely, nép nehezen törődött ugyan bele az új rendszerbe, de midőn az meggyökeresedett, ki tudta aknázni annak minden előnyét. Ennek következtében váltotta valóra később ez intézmény a hozzáfűzött reményeket és tett hasznos szolgálatot a hazának és a dinasztáinak. Benne a székely nép ősi katonai erényei új keretet nyertek az érvényesüléshez.

Nem lehet elvitatni, hogy az a rend és fegyelem, amely e katonai szervezettel együtt járt, jótékony hatással volt a nép eredeti jó tulajdonságainak kifejlésére. Az iskolák és egyéb művelődési intézmények, amelyekkel a határőr-katonasági szervezet a székely községeket ellátta, nagyban hozzájárultak a nép műveltségi színvonalának emeléséhez. Az a katonai iskola, amelyet a hadügyi kormány 1822-ben Kézdivásárhelyen felállított, valóságosan székely katonatisztképzőintézeté lett. Bár *a tanítás nyelve német* volt benne, a tanulók és a tanárok többségeinek székely származása, a környező társadalmi légkör hatása következtében szelleme kifogástalan magyarságú lett. Bem tábornok legkitűnőbb honvéd törzstisztjei ez iskola egykori növendékei voltak. Ha a székelyek nem lettek volna előzően fegyelmezett határőr-katonák, az 1848/49-ki szabadságharcban nem játszhatták volna azt a szerepet, amely őket Bem tábornok legkedvesebb katonáivá tette s amely Petőfit arra lelkesítette, hogy úgy énekelje meg őket, mint a magyar szabadságharc legkiválóbb hőseit.

Szádeczky könyvében megemlékezik arról a szerepről is, amelyet a székelyek az 1848/49-ki szabadságharcban játszottak. Bizonyára a rendelkezésére álló tér szűkös volta okozta, hogy alig 8 lapnyi terjedelemben csak vázlatosan, körülbelül ugyanakkora terjedelemben beszél el, mint az 1877-ki úgynevezett székely puccs-kísérlet történetét. Sokkal célszerűbb lett volna legalább ez utóbbi 8 lapot is az 1848/49-ki szabadságharcban való részvétel eseményeinek elbeszélésére fordítani ...

A *székely puccs* név alatt ismeretes vállalkozás a maga valóságában szerencsésen csütörtököt mondott, éretlen politikai kalandja volt egy néhány akkori, egyénileg igen derék fiatal székely ellenzéki politikusnak, minden igazán komolyabb nemzeti cél nélkül, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy *az osztrák–magyar monarchiát bele kényszerítették az akkor folyó orosz–török háborúba*. Éppen ezért kevésbé lehet helye a székely nemzet olyan komoly történetében, mint amilyen Szádeczky könyve.

A székely nemzet története, úgy ahogyan Szádeczky könyvében megírta, tisztán politikai és alkotmányjogi történelem. Hiányzik belőle a székelységnek gazdasági és művelődés története, noha e népfaj igen fontos szerepet játszott ezeréves élete folyamán ebben a kettős irányban is. Valószínű, hogy könyve eredeti terjedelmesebb kidolgozásában ezzel az igen fontos résszel is kellő mértékben foglalkozott. Művének a mostoha

körülmények által rákényszerített túlságos megrövidítése okozta bizonyára, hogy ez hiányzik könyvéből.

Igaza van Szádeczkynek, mikor Utószavában azt írja, hogy könyve *a székelyek története dióhéjban*, amely azt hirdeti és igazolja, hogy a magyar nemzetnek egyik legértékesebb alkotó része a nemes székelyi náción, a – *genus hominum bellicosissimum*. Ennek a nemes székely nációnak sok száz esztendő történetét ismerjük meg Szádeczky könyvéből úgy, ahogy az a valóságban volt. Szádeczky kalauzolója e könyvének megírásában az igazság keresése volt s azért sikerült is neki valóságosan igaz székely történetet írni azok helyett a történeti legendák és hősi mithoszok helyet, amelyeket meg szoktunk székely történetnek tekinteni.

(Budapest)

Jancsó Benedek

PESSZIMIZMUS GENF KÖRÜL

Hozzászólás Czakó Istvánnak *Diplomáciai nihilizmus c. cikkéhez* (Széphalom 1927:418). Czakó István választát legközelebbi számunkban hozzuk.

Czakó István cikke (*Diplomáciai nihilizmus*) szerkesztői csillagot kapott: vita-anyagot és problémát talál benne a szerkesztőség. Az olvasónak ez kétszeres biztatás: hogy olvassa el és hogy közölje a reflexióit. A cikk hasonló egy hegyi patakhoz: erős hullámzással zuhannak mondatai, ide-oda verődnek hajjai s az útja kanyargós, hirtelen fordulókkal teli.

Miről is van szó? Ki és mi a nihilista? Talán a magyar diplomácia? Mintha az lenne Czakó Istvánnak egyik kifogása ellene, hogy nem végez elég pozitív munkát a magyar igazságok és érdekek védelmére. De ez még nem nihilizmus. Vagy talán az ú. n. nagyközönség a nihilista? A helyes cím ez lett volna *Az én diplomáciai pesszimizmusom*. Ezt írom gondolatban följé és így jobban megmagyarázom magamnak gondolatait.

Néhány pontban egyetértek vele. Társadalmunk nagy külpolitikai kérdésekre iskolázatlan; életstandardja ma nem olyan, hogy ezt az iskolázottságot könnyen megszerezhetné, mert hisz ezt sok olvasáson – mégpedig elsősorban a nagy nyugati nemzetek nagy szemléinek és nagy politikai íróinak olvasásán – és sok utazáson át lehet megszerezni, de ezt is csak akkor, ha mindez szilárd alapon (jó iskolai előkészítés, nyelvek tudása) nyugszik. A mi úgynevezett „nagyközönségünk”-nek színvonala *in politicis* sohasem volt magas, s ami külpolitikai orientáltságát illeti, – sokszor megmondották – az meg határozottan alacsony. A diagnózis megvan, jó; az orvoslás volna a legközelebbi – sürgős – föladat. A gondos és céltudatos nemzetnevelés segíthet mindezen, s ha a mai generációt nem is tudjuk átformálni, a fiatalok (l. Czakó cikke) tudják a bajt és sok jeltől látom, hogy komolyan törekszenek a javításra.

Nagyon kikapnak a naiv emberek Czakónál, akiket „hangos dikciók” és „üres ígéretek” elkábítottak. A magyar természet, tudjuk, könnyen hevülő és pezsdülő, szélső lelkiállapotokra könnyen hajló, Nemcsak az az igaz, hogy az ígéretek kábítják el egykönnyen, hanem a balsiker épp oly hamar elcsüggeszti. Czakó cikke maga hű képét adja a magyar ember „politikai” lelkének. Mintha beleszeretne szavaiba és átgázol velük mindenben. De másrészt ott bujkál nála a csüggedés, amit jó magyar lelkében az utolsó események váltottak ki. Czakó teljesen benne van a magyar tradícióban,

Amit a különböző orientációkról írt, az talán igaz lehetne, ha az orientációkat a legközvetlenebb siker és azonnali fizetség türelmetlen dualizmusa szempontjából nézzük. Azt sejtem, itt megint a terminológia körül van a baj. Azt, amit *ő orientációnak* nevez, azt franciául *courant-nak*, *rapprochement-nak*, *tendance-nak*, *amitié franco-X-nak* lehet nevezni. Ha a francia oly sok kifejezés közül válogatja ki esetenként a magáét, mit sem kell szégyelnünk, ha nálunk az *orientáció* így nem elégséges oly sok, rokon de mégis különböző eszmére. Vegyük az ő példáját, a lengyeleket. A lengyel külpolitika a két nagy szomszéd között annak az európai nagyhatalomnak a függvénye, amelynek primordiális érdeke, hogy Németország és Oroszország között ne jöjjön létre a területi kapcsolat, a még szorosabb kooperáció, Lengyelország romjain, – ez Franciaország. A versaillesi béke teremtette meg Lengyelországot, az uralkodó doktrína ott tehát az, hogy a békeszerződések szentek. Mindez ellenünk irányul. De: emellett lehetnek érintkező pontok közöttünk, a gazdasági, kulturális és – *sit venia verbo* – szentimentális területen. A mult kitörölhetetlen, azzal foglalkozni kötelesség, emlékezni is olyan jó régi és jobb időkre, mégha bús is sokszor az emlékezés. S ha e pillanatban nem is látunk lehetőséget magyar–lengyel politikai kollaborációra, nem szabad elfelejteni a klasszikus diplomácia ma már kissé primitívnek hangzó elvét: a szomszéd: ellenség, de szövetség: a szomszéd szomszédja. Nem szabad – azért, hogy világért sem lássanak túlságos naivnak – minden *orientációnál* az azonnali fizetést követelni. Ha Magyarországot közelebb hozták egy pár lengyel hazafi szívéhez, ha egy kissé jobban megismernek minket Lengyelországban, ha – másrészt – egy pár magyar ember érti a mai lengyel problémákat és adandó alkalommal meg tudja magyarázni a lengyel külpolitika és gazdaságpolitika szövevényeit a magyar közönségnek, azonkívül hasznos közbenjáró lehet a két nemzet között, akkor a lengyel orientáció már megtette munkájának első részét, amit franciául

rapprochementnak vagy *amitié polono-hongroise*-nak hívják.

Amit a Vatikánról ír, azzal szintén nem érthetek egyet. Ha a cikkíró az ellen panaszkodik, hogy a Szentszék nem támogatja kellőképp az elszakított katolikus magyarságot, az más. De a katolicizmus egyetemlegessége elvéből következik, bármily szomorú ezt így egyszerűen leírni, hogy a cseh vagy tót katolikus Rómának épp oly kedves, mint a magyar. Ha tehát e részben akar némi illúziót szétfoszlatni, azt megteheti. Legfeljebb azt akarom megjegyezni, hogy nemcsak Magyarországnak van képviselése a Szentszék mellett, hanem a Szentszéknek is Magyarországon, sőt Prágában, Bukaresten és Belgrádban is. A Vatikáni információ és „befolyás” eszközei tehát számosak és sokoldalúak. Ha a játszmát tényleg elvesztettük – ami még kérdéses –, akkor ezt az egész Magyarországot veszítette el Románia ellen, vagy az erdélyi magyar katolikusok Bukarest ellen, de nem egy külképviselet a Szentszék ellen.

De nézzük a Népszövetségről szóló megjegyzéseket ... Nem arról van itt szó, hogy ez a szervezet jó-e vagy sem, megfelel-e az ő vagy az én nemzetközi jogi koncepciómnak, hanem arról, először, hogy él és működik. Nem tesz senki jó szolgálatot a magyar közönség külpolitikai nevelésének, ha egy intézményről a lényeg teljes negligálásával beszél. A :Nemzetek Szövetsége: államok szövetsége. Tagjai: az államok maguk. Az államok bizonyos célok elérésére társultak. Alapszabályuk: a Pacte-Covenant. Az államok szuverenitása érintetlen, amennyiben az egyezségokmányban (Pacte) nem mondtak le egyes részeiről, vagy valamely nemzetközi szerződésben nem vállaltak ilyen kötelezettséget. A Népszövetségnek nincs léte, existenciája a tagállamokon kívül. A Népszövetséget senki sem látta még: ha valaki elmegy a szeptemberi közgyűlésre, akkor látja az összes tagokat (a tagok képviselőit): Albánia, Délafrika, Németország ... egymás mellett ülni. A tanácsülésen pedig ott ülnek Nagybritannia, Franciaország, Németország, Hollandia, Chile, Japán, stb. teljhatalmú képviselői, a tanácsstagok. Hogy most a magyar–román döntőbírói ügyben nem értük el, amit kívántunk (t. i. a visszavont román bírót helyébe a semleges bírót kinevezését) azt annak köszönhetjük, hogy a kiküldött előadó, Nagybritannia képviselője (Camberlain) álláspontunkat nem honorálta és javaslatában, amelyet két segédje, Japán és Chile is támogatott, 3, számunkra elfogadhatatlan, teljesen hibás elvet akart kimondatni. A Népszövetség (testetlen, abstract entitas) sehol sem volt. Folyton az államok beszéltek, képviselőik által. Aki a helyzetet ismeri, az nem beszél óriási magyar sikerről, legkevésbé legnagyobb emberünk, gróf Apponyi Albert, aki kitér az országos ünnepeltetés elől. Pedig érdemei óriásiak, mivel a helyzet pillanatnyilag az volt, hogy Chamberlain előadói javaslatát el fogják fogadni. Apponyi volt az, aki ezt megakadályozta, aki kivitte azt, hogy az előadói javaslat végén lévő szankciókat teljesen elejtették s az egész Chamberlain-rapportnak ajánlás jelleget adtak az eleinte tervezett határozat = minden felet és a bíróságot kötelező szabály helyett. Apponyi gróf egész közéleti működésében ilyen fölmérhetetlen következményű tettet alig találunk. S talán minden idők szónokainak beszédei között is alig találunk hasonlót: egy beszéddel megakadályozni erősen elhatározott tettet: megfordítani egy elsőrendű emberekből álló testület véleményét.

Érészben, elismerem, a cikkíró nem jár egyedül. Mindenütt olvashatni ilyen mondatokat: „magunkat a Népszövetség igájába hajtottuk a szanalási kölcsönrel”, vagy: „a Népszövetség rendszeresen negligálja a magyar kisebbségek panaszait”, vagy: „a Népszövetség urai azt kívánják tőlünk” ... Az ilyen állítások és kifejezések a logikus magyar gondolkodás ártalmára vannak; azt eredményezik, hogy az újságolvasó magyar publikum fejében teljes káosz keletkezik és ahelyett, hogy a dolgok és okaik mélyére menne, rászokik rossz és renyhe formulákra, egyet-egyét üt szóban ezen a furcsa szörnyön: Népszövetség és elintéztnek tekinti a dolgot. A végén azt hiszi már, hogy valami tüzet okádó és kisebbségeket evő apokaliptikus állat ez, valami Főcsászárra a világnak, aki azon tépelődik éjjel-nappal, mi módon bánthatja a szegény magyarokat. És elfelejti azt, hogy államok alkotják, ellenséges vagy barátságos államok, amelyek Genfben irányunkban éppoly ellenségesek, mint Prágában, vagy éppoly – barátságosak, mint Hágában.

Én falusi magányomban elég sokat olvastam a Nemzetek Szövetségéről, különösen az ellene irányuló német és amerikai irodalmat és Genfet is felkerestem néhányszor, hogy lássam közlőre. Láttam működni a szeptemberi közgyűlést, résztvettem egypár tanácsülésen, szívszorongva hallgattam Apponyi és Titulescu szópárbaját, beszélgettem a Genfben sereglő idegenekkel, tudósokkal, újságírókkal. S ha más haszna nem volt ennek az ékesszólónak, számomra az volt, hogy megfogalmaztam magam számára három mondatban: *mi a Nemzetek Szövetsége:*

1° A Nemzetek Szövetsége államok társulása bizonyos célok (elsősorban; a béke fönntartására és a világ művelt népeinek sokféle irányú együttműködése) elérésére;

2° A Nemzetek Szövetsége, államok egyesülete lévén, híven visszatükrözteti a világpolitikában mindemkor meglévő erőállapotokat; hatalmi viszonyokat.

3° A Nemzetek Szövetsége az államok közötti állandó vagy esetenkénti együttműködésének egyik módszere.

És mi nem:

1° Nem pacifista egyesületek, nem privát emberek gyülekezete, nem felelőtlen emberek társasága, nem rajongó idealisták klubja, de nem is teljhatalmú, államok fölött álló Legfőbb Tanács, Világok Ura;

2° Nem világotmegváltó, idealisztikus célok szolgálatában álló akadémia, önképzőkör, külügyi társaság;

3° Nem, ideológia, doktrína, mentalitás, szellem, gondolat, rajongás.

BÉKE A KIRÁLY PORAI FÖLÖTT

Ilyen címmel jelent meg az alábbi cikk a kolozsvári *Pásztortűz* tavalyi évfolyamában. A *Pásztortűz*et Áprily Lajos, Gyallay Domokos, György Lajos és Reményik Sándor szerkesztik. Egyik vezérfolyóirata az erdélyi magyarságnak. Minden kommentár nélkül közöljük a kis cikket, amelynek ismerete megkönnyíti az „erdélyi lélek“ megértését.

A trónus bibora fölé fekete gyász baldacahinja borult és az ország népe hódoló kegyelettel kísérte királyát a nagy életnek végső kapujához. Összerokadt egy emberi élet az ország koronája alatt, nem a feladatok miatt, mit a jelen elhozott magával, vagy amit a jövődő mutogat feltárt várakozásban, hanem a fáradt test dőlt ki kimerülten pihenő örök álomra, az alkotó munka befejezése, a történelmi hivatás beteljesítése után. I. Ferdinánd elvezette népét a reménységek és vágyak megvalósulásának magaslatára, övé volt ez úton a legnagyobb gond, a legtöbb aggodalom, de az ő kimagasló nagyságában testesült meg az elért dicsőség fénye, öröme és korszakos jelentősége. Arany fényben is, érző emberi szív volt az életforrás keblében. A király elérte a történelmi magaslatot, hová felvitte az ő népét, szíve azonban nem volt kemény féméből, mint kovácsolt koronája és nem vihette tovább a saját emberi életét, amely immáron a múlté, de az eredmények terebélyes gazdagsága az itt maradt földi országáé és a dicsőséget is mind hátrahagyta örökségképen. A história I. Ferdinánd nevéhez fogja fűzni az új Románia területének megszerzését s az új térképen az ő nevében rakták le alapköveit az új állam épületének. Az alapvető munkát megkezdette irányt mutatóan: a sors megadta számára ezt a dicsőséget is.

A továbbépítés feladata, hogy a betetőzés egyenlő boldogulást, egyenlő érvényesülési feltételek karjaira emelje a széles területi határok közt élő minden polgárát I. Ferdinánd országának. Hogy a korona fénye egyformán ragyogjon át a népnek minden tömegein s a teherviselés egyenlőtlenségében legyen meg a polgártársi öröm, amivel az államfentartásra áldozhatunk.

Az argesi királlysír, kőlapjai között megpihenő fáradt szívnek meg volt az a mindenfelé kiáradó emberi szeretet-melege az egész népnek felöleléséhez. Gyásznapi méla csendjében az elmélyedő emlékezés, a fájdalomban osztozás megmutatta ezt. A sír bezárultával az útmutató fáklyák lángjai gyúltak fel, szívéből az örök álomra szenderültek. Románia nagy királyának, I. Ferdinándnak emléke világító lelkiismeretként él az ország fölött és azt kívánja, hogy bölcs legyen az ő művének befejezése, mert ez a bölcsesség tud boldogulást nyújtani mindannyiunk számára és ez a népet boldogító bölcsesség ad nyugalmat az Elköltözöttnek az örökbéke csendjében.

A gyermek tanulni fogja az iskolában, hogy bőven áldásos volt uralkodásának korszaka, az ő neve nagy idők eredményeire fog emlékeztetni a mai napra következő időkben. Aki az argesi sírbolt kövei elé visszajár emlékezni, aki felidéz e múltba sülyedt életnek emlékét, jusson eszébe mindig, hogy az ő álma akkor nyugodt, ha a boldogító békeség mindenre egyenlő áldásaiban élhetnek mindazok, kiket a korona fénye alatt itthagytott.

Legyen nyugodt az álma és legyen béke a porai fölött!